

TÜRK YARGI ÖRGÜTÜ VE MEDENÎ YARGI TEŞKİLATI

Doç. Dr. Emel HANAĞASI

©Bu doküman eğitim amacıyla hazırlanmış ve öğrenciye verilmiştir.

İzinsiz çoğaltılması ve satılması halinde gerekli cezaî ve hukukî yollara başvurulacaktır.

YARGI FONKSİYONU

Anayasamız, kuvvetler ayrılığı ilkesini benimsemiştir:

◆ **YASAMA FONKSİYONU:** Genel ve soyut norm koyma, değiştirme ve kaldırma faaliyeti olup, Türk Milleti adına **TBMM** tarafından yerine getirilir (**Anayasa m.7**).

◆ **YÜRÜTME FONKSİYONU:** Genel ve soyut normların belli kişi ve durumlara uygulanması faaliyeti olup, **Cumhurbaşkanı** tarafından yerine getirilir (**Anayasa m.8**).

◆ **YARGI FONKSİYONU:** Genel, soyut, objektif hukuk kurallarının bağımsız ve tarafsız yargı organları (mahkemeler) tarafından, yargısal usullere uyularak, somut bir olaya veya ilişkiye uygulanması faaliyeti olup, Türk Milleti adına **bağımsız mahkemelerce** yerine getirilir (**Anayasa m. 9**).

ORGANİK ANLAMDA YARGI FONKSİYONU

Bu tanımlamanın ölçütü, ***faaliyette bulunan makamdır.*** Buna göre, yargı organlarının (bağımsız mahkemelerin) her türlü faaliyeti **yargısaldır.** Oysa mahkemelerin bütün faaliyetleri yargısal bir nitelik taşımaz; onların kalem işlerinin yürütülmesi ve personelin yönetimi gibi idari nitelikli faaliyetleri de vardır.

MADDÎ ANLAMDA YARGI FONKSİYONU

Bu tanımlamada, **fonksiyonların ifasında başvurulmuş işlemlerin hukukî mahiyetine, içeriğine dayanılmaktadır.** Maddi ölçüt dikkate alındığında, yargı fonksiyonu, ***hukukî uyuşmazlıkları ve hukuka aykırılık iddialarını çözümleyen ve karara bağlayan bir devlet fonksiyonudur.***

ORGANİK ÖLÇÜT + (BİÇİMSEL ÖLÇÜT +) MADDİ ÖLÇÜT

Yargı fonksiyonu, yargı organlarının (*bağımsız mahkemelerin*), hukukî uyuşmazlıkları ve hukuka aykırılık iddialarını, yargısal usuller uygulamak suretiyle, kesin olarak çözme ve karara bağlama (*soyut, genel, objektif bir hukuk kuralını somut bir olaya ya da ilişkiye uygulama*) fonksiyonudur.

YARGI FONKSİYONUNUN AMACI

Yargı fonksiyonunun amacı, **hukuk düzeninin gerçekleştirilmesi ve korunmasıdır**. Bu çerçevede, yargı fonksiyonunun, **hukuksal korunma ve yargısal denetim** biçimlerinde belirlenen, birbirini tamamlayan ve birbirine bağlı iki boyutu vardır. Bunlardan ilki, **bireysel hakların gerçekleştirilmesini**, ikincisi ise, **hukuk düzeninin korunmasını** sağlamaya yönelmiştir.

TÜRK YARGI ÖRGÜTÜ

Yargı örgütü bakımından iki büyük sistem öngörülmüştür. Bunlardan birincisi, Anglo-Sakson ülkelerinde uygulanan “**yargı birliği**” sistemidir. Diğeri ise, Almanya, Fransa, İtalya gibi kara Avrupası ülkelerinde uygulanan “**yargı ayrılığı**” sistemidir. **Ülkemizde de bu ikinci sistem uygulanmaktadır.**

Yargı Birliği Sistemi

Common law ülkelerinde uygulanır. *Common law* sisteminde, kamu hukuku-özel hukuk ayrımı yoktur. Hukuk bir bütündür. Kişiler arasındaki uyuşmazlıklar hangi hukuka göre çözümleniyorsa, devlet ile kişiler arasındaki uyuşmazlıklar da aynı hukuka göre çözümlenir. Bu sistemde yargı birliği ilkesi geçerlidir. Bu ülkelerde yargı bir bütün olarak örgütlenmiştir. Adlî yargı, idarî yargı diye ikiye bölünmemiştir. Bu sistemde, içinde bulunan mahkemeler, hem özel kişiler arasında çıkan uyuşmazlıklara, hem de özel kişiler ile devlet arasında ortaya çıkan uyuşmazlıklara bakarlar.

Yargı Ayrılığı Sistemi

Fransa, Almanya, İtalya gibi kara Avrupası ülkelerinde görülen sistem, yargı ayrılığı sistemidir. **Türkiye’de de bu sistem vardır.** Bu sistemde kamu hukuku-özel hukuk ayrımı vardır. Özel kişilere ayrı hukuk, devlete ayrı hukuk uygulanır. Bunun sonucu olarak da bu ülkelerde yargı ayrılığı sistemi ortaya çıkmıştır. Bu sistemin ayırıcı özelliği, adlî yargının dışında bir de idarî yargının bulunmasıdır. Adliye mahkemeleri ve idare mahkemeleri birbirinden bağımsız iki ayrı düzen oluşturur.

YARGI KOLU (/YOLU/ÇEŞİDİ)

Yargı kolu, kararları aynı yüksek mahkemede temyiz edilen mahkemelerin oluşturduğu düzen/hukukî nitelik ve özellikleri itibariyle birbirine benzeyen uyuşmazlıkların aynı yargılama hukuku disiplinine ait ilke ve kurallar çerçevesinde çözüme kavuşturulmasından kaynaklanan kümeleşmedir.

YARGI ÇEŞİTLERİ

ANAYASA YARGISI (Anayasa Mahkemesi)

ADLÎ YARGI (Yargıtay)

İDARÎ YARGI (Danıştay)

UYUŞMAZLIK YARGISI (Uyuşmazlık Mahkemesi)

(?) HESAP YARGISI (Sayıştay)

(?) SEÇİM YARGISI (Yüksek Seçim Kurulu)

ANAYASA YARGISI

ANAYASA MAHKEMESİ

GENEL OLARAK ANAYASA YARGISI

Türkiye’de anayasa yargısı, **1961 Anayasası** ile anayasa hukukumuzda girmiş ve bazı değişikliklerle birlikte 1982 Anayasası’nda da korunmuştur.

Anayasa yargısının temelini oluşturan ilkelere ilki, “***hukuk devleti ilkesi***”dir (**Anayasa m. 2**). İkincisi ise, “***Anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkesi***”dir (**Anayasa m. 11**). Bu son ilkeye göre, «***Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.***»

Geniş anlamda anayasa yargısı, doğrudan doğruya anayasaya uyulmasını sağlamak amacını güden her türlü yargı işlemini veya anayasa hukuku sorunlarının yargısal usuller içerisinde bir karara bağlanması sürecini ifade eder.

Dar ve teknik anlamda anayasa yargısından ise, kanunların (Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri'nin ve TBMM İçtüzüğü'nün), anayasaya uygunluğunun yargısal merciiler tarafından denetimi anlaşılır.

ANAYASA MAHKEMESİNİN KURULUŞU

(15 üyeden oluşan) Anayasa Mahkemesinin kuruluşu, görev ve yetkileri ve yargılama usulü konuları:

- *1982 Anayasasının 146-153. maddeleri,*
- *6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun* ve
  - *Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü*

ile düzenlenmiştir.

TEMEL GÖREVİ

ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİ (NORM DENETİMİ) YAPMAK (Anayasa m. 148, I).

Anayasa Mahkemesi, kanunların, TBMM İçtüzüğü'nün ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri'nin veya bunların belirli madde ve hükümlerinin Anayasa'ya **şekil ve esas** açısından uygunluğunu denetler. **Anayasa değişikliklerini ise, sadece şekil açısından inceler ve denetler.**

Anayasa Mahkemesinin norm denetimi yapabilmesi için ya bir “**iptal davası (soyut norm denetimi)**” ile ya da “**itiraz yoluyla (somut norm denetimi)**” kendisine başvurulmuş olması gerekir.

EK GÖREVLERİ

2. Siyasî partilerin malî denetimlerini yapar (**Anayasa m. 69, III**).
3. Anayasanın koyduğu kurallara aykırı hareket eden siyasî partilerin kapatılmaları veya devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmaları talebiyle açılan davaları karara bağlar (**Anayasa m. 69, IV**).
4. Yasama dokunulmazlığı kaldırılan veya milletvekilliğinin düşmesine karar verilen milletvekillerinin durumuyla ilgili itirazları da karara bağlar (**Anayasa m. 85**).

5. *Cumhurbaşkanını, TBMM Başkanı, Cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, HSK ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı “Yüce Divan” sıfatıyla yargılar (Anayasa m. 148, VI, c.1). Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan’da yargılanırlar (Anayasa m. 148, VI, son c.).*

6. Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuruları karara bağlar (Anayasa m. 148, I, III-V; 6216 s. K. m. 45-51).

Herkes, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, AIHS ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.

İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmâl için kanunda öngörölmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir.

KARARLARI (Anayasa m. 153)

- Anayasa Mahkemesinin bütün kararları **kesindir**.
- Bütün kararlar **Resmî Gazete’de hemen yayımlanır ve kural olarak derhâl yürürlüğe girer**. İptal kararlarının yürürlüğe gireceği tarih ise, Anayasa Mahkemesince ayrıca kararlaştırılabilir. Ancak, bu tarih, kararın **Resmî Gazete’de yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez**.
- İptal kararları, kural olarak geçmişe yönelik hüküm ve sonuç doğurmazlar.
- **Tüm kararlar, yasama, yürütme ve yargı organları ile idare makamlarını ve tüm gerçek ve tüzelkişileri bağlar!!!**

İDARİ YARGI

İDARİ YARGI

Genel olarak, **idarenin kamu gücüne dayalı olarak yaptığı, kamu hukuku kurallarına tâbi işlem, eylem ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıkları çözümlemekle görevli** yargı koludur. İdarenin her türlü eylem ve işlemine karşı yargı yolu açıktır ve idare, eylem ve işlemlerinden doğan zararları ödemekle yükümlüdür (AY m. 125).

İdari yargı kolu (çeşidi) içerisinde yer alan yargı yerlerinden **idare** ve **vergi mahkemeleri** ilk derece mahkemesi; **bölge idare mahkemeleri**, ikinci derece (istinaf) mahkemesi olarak görev yapmaktadır. İdari yargı kolunda yüksek mahkeme olan **Danıştay**, yürütme organına yardımcı bir inceleme, danışma ve karar organı olmanın yanı sıra, **ilk ve son derece mahkemesi olarak faaliyet göstermektedir** (AY m. 155).

GENEL OLARAK İDARÎ YARGININ KONUSU

- ✓ İdarî yargının konusu **idarî davalar** olup, bunlar İYUK'da (m. 2) sayılmıştır.
- ✓ İdare, bir özel hukuk tüzel kişisi gibi özel hukuk kurallarına göre işlem, eylem veya sözleşme yapmışsa, burada idarenin özel hukuk alanına giren bir faaliyeti söz konusudur ve bu halde, ortaya çıkan uyuşmazlık **adlî yargı mercilerince** çözülür.
- ✓ İdarî davalarda idarenin davacı olması ve idarî yargıdaki mercilerden birinde dava açması mümkün olmadığından, **idare tarafından açılan davalar kural olarak adlî yargıda görülür.**
- ✓ Bir hukuk davası içerisinde, idarî yargı tarafından çözülmesi veya idareye başvurulması gereken hallerle varsa, hukuk mahkemesinin bu konularda karar vermesi mümkün değildir; **zira, yargı yolu dava şartıdır.** Bu hususun çözümü, hukuk mahkemesinin kararını etkileyecekse, hâkim, bu durumu, **bekletici sorun yapabilir (m. 165).**

- ✓ İdarî yargının görev alanına giren bir uyuşmazlığın çözümü, açık bir kanun hükmü ile medenî yargıya bırakılmış ise, aslında idarî yargı alanına giren bu uyuşmazlık medenî yargıda görülür. İdarî yargı yolunda görülmesi gereken bir uyuşmazlığın adlî yargıda görülmesi «**haklı neden**» ve «**kamu yararına**» bağlıdır.
- ✓ İdarî yargı ile adlî yargı arasındaki ilişki **YARGI YOLU** ilişkisi olup, idarî yargıda göre yapan mahkemeler ile medenî yargıda görev yapan hukuk mahkemeleri arasında yargı yolu uyuşmazlığı çıkarsa bu konu, **UYUŞMAZLIK MAHKEMESİ** tarafından çözüme kavuşturulur.

ADLI YARGI

GENEL OLARAK ADLÎ YARGI

Adlî yargı, idari yargının görev alanı dışında kalan ve genel olarak hukuk mahkemelerinin özel hukuk alanındaki yargısal faaliyetleri ile ceza kanunlarına göre suç sayılan fiiller hakkında devletin cezalandırma yetkisini kullanması ile ilgili faaliyetlerdir.

ADLÎ YARGI

Medenî yargının (hukuk yargısının) konusu, genel olarak, hukuk mahkemelerinin özel hukuk alanında göstermiş oldukları yargısal faaliyetlerdir.

Ceza yargısı, ceza mahkemelerinin ceza hukuku alanındaki yargısal faaliyetidir. Başka bir anlatımla, ceza yargısı, ceza mahkemelerince, TCK hükümlerinin ve diğer kanunlarda yer alan ceza hükümlerinin, CMK'nda veya usule ilişkin özel düzenlemeler öngören diğer kanunlarda yer alan esaslara göre, genel olarak suç teşkil eden fiillere uygulanması faaliyetidir.

Çekişmeli yargı, iki taraf arasındaki bir uyuşmazlığın taraflardan birinin talebi üzerine, bağımsız mahkeme, tarafından, yargısal usule uyulmak ve iki tarafa iddia ve savunma hakkı tanınmak suretiyle objektif hukuka göre çözüme kavuşturulmasıdır. Çekişmeli yargıda, ortada bir uyuşmazlık ve bu uyuşmazlığın süjeleri konumunda bulunan en az iki kişi mevcuttur. Böyle bir uyuşmazlık, mahkeme önünde dava edildiğinde zaman uyuşmazlığın süjeleri, davanın tarafları yani davacı ve davalı olarak adlandırılırlar.

Çekişmesiz yargı, ortada herhangi bir uyuşmazlığın ve hasmın bulunmadığı yargı türü olarak tanımlanabilir. Bu yargı türünde, ortada herhangi bir uyuşmazlık ve dolayısıyla da bir dava, hasım gösterilecek olan bir karşı taraf yoktur.

- ✓ Medenî yargıda özel menfaat ön planda tutulurken, ceza yargısında kural olarak kamu menfaati ön plandadır.
- ✓ Ceza mahkemelerinde **kendiliğinden (resen) araştırma ilkesi** söz konusudur; hukuk davalarında ise, **taraflarca getirilme/hazırlanma ilkesi** uygulanır. Hukuk mahkemelerinde, mahkeme tarafların talebi ile bağlı olduğu halde, ceza mahkemelerinde hâkimin böyle bir bağılılığı yoktur.
- ✓ Her yargı kolunda diğer bir yargı koluna ait **ön sorunlar** hakkında karar verilebilir.
- **TBK MADDE 74:** “Hâkim, zarar verenin kusurunun olup olmadığı, ayırt etme gücünün bulunup bulunmadığı hakkında karar verirken, ceza hukukunun sorumlulukla ilgili hükümleriyle bağlı olmadığı gibi, ceza hâkimi tarafından verilen beraat kararıyla da bağlı değildir.-Aynı şekilde, ceza hâkiminin **kusurun değerlendirilmesine ve zararın belirlenmesine ilişkin kararı** da, hukuk hâkimini bağlamaz.”

ÇEKİŞMESİZ YARGI

- ❑ Çekişmesiz yargı (nizasız kaza) HMK kabul edilinceye kadar sistematik bir kanunî düzenlemeye tâbi değildi. Maddî hukuka ilişkin değişik kanun hükümlerindeki doğrudan veya dolaylı düzenlemelerden hareket edilerek çekişmesiz yargı uygulanmaktaydı. Ayrıca, HUMK'daki çekişmeli yargı hükümleri çekişmesiz yargıya da uygulanmak suretiyle yargılama yapılmaktaydı.
- ❑ Bu düzenleme yoksunluğu, çekişmesiz yargının anlaşılmaması, ondan öte yanlış uygulanması sonucunu doğurmuştur. Örneğin, çekişmesiz yargı işlerine «hasımsız dava» şeklinde nitelendirme yapılmaktadır ki, bu yanlıştır. Çünkü, dava demek, iki taraflı yürütülen ve hasmın olduğu yargılama demektir. Oysa, çekişmesiz yargı da iki taraf yoktur; birden fazla kişi bulunsa dahi, maddî anlamda ilgililer vardır.

ÇEKİŞMESİZ YARGININ ÇEKİŞMELİ YARGIDAN TEMEL FARKLARI

- Çekişmesiz yargı, bir dava değildir; çekişmeli yargı ise, dava temellidir. Çekişmesiz yargıda «dava» değil; «**çekişmesiz yargı işi**» söz konusudur.
- Çekişmesiz yargıya başvurma kriterleri farklıdır (bkz. HMK 382/1). Kural olarak ilgililer ya da hak sahipleri arasında **bir uyuşmazlık ya da sübjektif hak yoktur!**
- Bazen çekişmesiz yargıda da ilgililer arasında uyuşmazlık olabilir, ama bu bir taraftan doğrudan elde edilecek bir haktan dolayı değil, taraf istek ve menfaatlerinin uyuşmamasından kaynaklanır. Çekişmesiz yargıda, daha çok bir hakkın ortaya çıkartılması, kullanılması için yargısal bir karara ihtiyaç duyulur. Bu sebeple , bazen bazı çekişmesiz yargı işleri, yargı organları dışındaki mercilere de bırakılabilir.
- Çekişmesiz yargıda taraf değil «**ilgili**» kavramı vardır ve yargılamada yer alsın almasın o konuda maddî hukuk temelli bağlantısı olan (hukukî yararı olan) «**maddî anlamda ilgili**»dir. Oysa davada, şeklî ilgili esastır. Yani dava açan davacı, onun muhatap gösterdiği davalıdır.
- Çekişmesiz yargının yargılama usulü farklıdır; **resen araştırma ilkesi ön plandadır.**
- Çekişmesiz yargı kararları **maddî anlamda kesin hüküm oluşturmaz.** Bu sebeple, belirli şartlarda yeniden veya ilgili başkası tekrar talepte bulunabilir.
- Çekişmesiz yargıda, maddî anlamda ilgili olanlar, yargılama içinde yer almasalar dahi kanun yoluna başvurabilirler.

ÇEKİŞMESİZ YARGI İŞLERİ

- ❑ Çekişmesiz yargı bakımından HMK farklı bir düzenleme yapmış, bu işlerin neler olduğunu 382. maddede hem genel kriterlerini koyarak hem de örnekleyici sayımla belirtmiştir.
- ❑ Çekişmesiz yargı işlerinde genel kriterler (m. 382, 1):
  - ✓ İlgililer arasında uyuşmazlık olmayan haller,
  - ✓ İlgililerin, ileri sürebileceği herhangi bir hakkının (sübjektif hak) olmadığı haller,
  - ✓ Hâkimin re' sen harekete geçerek hukuku uyguladığı haller.
- ❑ Yukarıda belirtilen üç kriter tek başına veya birlikte bulunabilir. **Bu üç kriterden birinin varlığı halinde o iş çekişmesiz yargı işi olarak kabul edilebilecektir!** Şüphesiz bu konuda ilgili maddî hukuk düzenlemelerine de bakmak gereklidir. Örneğin, aile, kişiler, ticaret hukuku gibi alanlarda bir çok çekişmesiz yargı işi vardır.

ÇEKİŞMESİZ YARGIDA YARGILAMA

- ❑ Çekişmesiz yargıda eğer özel bir düzenleme bulunmuyorsa, **görevli mahkeme kural olarak sulh hukuk mahkemesidir (m. 383).**
- ❑ Çekişmesiz yargıda özel bir düzenleme bulunmuyorsa, **yetkili mahkeme, talepte bulunanın veya ilgilerden birinin oturduğu yer mahkemesidir (m. 384).** Dikkat edilirse, burada yerleşim yeri değil, «oturduğu yer» mahkemesi esas alınmıştır!
- ❑ Çekişmesiz yargıda özel hükümler dışında, **kural olarak basit yargılama usûlü uygulanır (m. 385, 1).** Ancak o konuda ilgili maddî hukuk kuralları arasındaki hükümlerin de dikkate alınması gerekir.
- ❑ Çekişmesiz yargıda **kural olarak re'sen araştırma ilkesi geçerlidir (m. 385, 2).**
- ❑ Çok az olmakla birlikte, mahkemeler dışında resmî makamlara bırakılan (örneğin, noter, nüfus idaresi, sicil dairesi gibi) çekişmesiz yargı işlerindeki usûl, buradaki hükümlere değil, kendi özel düzenlemelerine tâbidir.

ÇEKİŞMESİZ YARGIDA KARAR VE KANUN YOLLARI

- ❑ Çekişmesiz yargı kararları da diğer yargı kararları gibi yazılır.
- ❑ Çekişmesiz yargıda, kararlara karşı sadece yargılamada yer alan değil, aynı zamanda **yargılamada yer almasa dahi hukukî yararı olan «maddî anlamadaki ilgililer» de kanun yoluna başvurabilir (m. 387).**
- ❑ Kanun yoluna başvuruda süre, **kararı öğrenmeden itibaren iki haftadır (m. 387).**
- ❑ Çekişmesiz yargı kararlarına karşı sadece istinaf yoluna başvurulabilir; kural olarak temyiz yolu kapalıdır (m. 387).
- ❑ Kanunlarda aksine hüküm olmadıkça, **çekişmesiz yargı kararları maddî anlamda kesin hüküm oluşturmaz (m. 388).** Bu sebeple, ilgililer, tekrar talepte bulunabilirler. Maddî anlamda kesin hüküm oluşturmadığından yargılamanın yenilenmesi de istenemez.

UYUŞMAZLIK YARGISI

MEDENÎ YARGIDA YER ALAN BİR MAHKEMEDE BİR UYUŞMAZLIĞIN ÇÖZÜMÜ İÇİN:

Öncelikle, bu uyuşmazlığın **adlî yargı koluna dâhil olması** ve **bu yargı kolu içinde de medenî yargıyı ilgilendirmesi** gerekir. Bir davaya hangi yargı kolundaki mahkeme tarafından bakılacağı konusu, **yargı yolu** ilişkisidir.

Uyuşmazlığın medenî yargı içinde çözümlenmesi gerektiğini tespit ettikten sonra, **bu uyuşmazlığın medenî yargı içindeki hangi mahkeme tarafından çözümlenmesi gerektiği sorusuna cevap vermek** gerekir. Bu sorunun cevabı, **görev (vazife) kurallarını** ilgilendirmektedir. Görev, bir davaya o yerdeki (il veya ilçedeki) hukuk mahkemelerinden hangisi tarafından bakılacağını belirtir.

Genel görevli mahkeme mi?

Özel görevli mahkeme mi?

Genel görevli mahkeme ise,
asliye hukuk mahkemesi mi?
Sulh hukuk mahkemesi mi?

Özel görevli mahkeme ise, asliye ticaret mahkemesi mi? İş mahkemesi mi? Kadastro mahkemesi mi? Aile mahkemesi mi? İcra mahkemesi mi? Tüketici mahkemesi mi? Fikrî ve sınaî haklar hukuk mahkemesi mi?

Uyuşmazlığın medenî yargı içindeki hangi mahkeme tarafından çözümlenmesi gerektiğini tespit ettikten sonra, **bu uyuşmazlığın hangi yerdeki mahkeme tarafından çözümlenmesi gerektiği sorusuna cevap vermek** gerekir. Bu sorunun cevabı, **yetki (selâhiyet) kurallarını** ilgilendirmektedir. Yetki, davaya hangi yerdeki görevli hukuk mahkemesi tarafından bakılacağını belirtir.

Adlî ve idarî mercileri arasında ortaya çıkan görev ve hüküm uyuşmazlıklarının giderilmesini konu alan yargısal faaliyet çeşidi **uyuşmazlık yargısıdır**. Bu yargı türünde yetkili yargı yeri, Anayasa ile görevlendirilmiş, **bağımsız bir yüksek mahkeme olan Uyuşmazlık Mahkemesidir**.

Uyuşmazlık Mahkemesinin görevi, adlî ve idari yargı mercileri arasındaki görev uyuşmazlıklarını ve hüküm uyuşmazlıklarını inceleyerek, kesin bir biçimde çözüme kavuşturmaktır (Anayasa m. 158).

➤ Bir dava, ait olduğu yargı çeşidinden başka bir yargı çeşidine (koluna) dâhil olan mahkemede açılırsa, davalı buna itiraz edebilir. Bu itiraza, “*yargı yolu itirazı*” denir. -Bkz. HMK 114/1, b!!!!!!-

➤ Mahkemenin, yargı yolunun caiz olmadığına (görevsizliğine) karar verebilmesi için tarafların yargı yolu itirazında bulunmuş olmaları gerekli değildir; mahkeme kendiliğinden görevsizlik kararı vermekle yükümlüdür.

YARGI YOLU (GÖREV) UYUŞMAZLIKLARI

OLUMLU GÖREV UYUŞMAZLIĞI

Adlî ve idarî yargıya bağlı ayrı iki yargı merciine açılan ve tarafları, konusu ve sebebi aynı olan davalarda bu yargı mercilerinin her ikisinin kendilerini görevli sayan kararlar vermiş olmaları ortaya çıkar. Görev kararlarına karşı itiraz yolunun açık olduğu ceza davalarında bu kararların kesinleşmiş bulunması da gerekir.

OLUMSUZ GÖREV UYUŞMAZLIĞI

Adlî ve idarî yargı mercilerinden en az ikisinin tarafları, konusu ve sebebi aynı olan davada kendilerini görevsiz görmeleri ve bu yolda verdikleri kararların kesin veya kesinleşmiş bulunması halinde söz konusu olur.

1. Danıştay başsavcısının olumlu görev uyumsuzluğu çıkarması, UMK m. 10-13

- İdareye karşı hukuk mahkemesinde dava açılması
- İdarenin en geç ilk oturumda itiraz etmesi ve itirazın reddi
- En geç 15 gün içerisinde Danıştay başsavcısına sunulmak üzere mahkemeye başvuru
- Danıştay başsavcısının UM'ne başvurması
- 6 ay beklenir

2. Hukuk ve idare mahkemelerinin aynı anda kendilerini görevli sayması, UMK m. 17

- Mahkeme taraflardan birinin talebi üzerine UM'ne gidebilir

3. Hukuk ve idare mahkemeleri arasında olumsuz görev uyumsuzluğu, UMK m. 14-16

4. Hukuk mahkemesinin UM'ne başvurması

- İdare mahkemesinin kesinleşmiş görevsizlik kararı üzerine
- Kendisine başvuru hukuk mahkemesi, görevsiz olduğunu düşünüyorsa

DANIŞTAY BAŞSAVCISININ OLUMLU GÖREV UYUŞMAZLIĞI ÇIKARMASI (UMK m. 10 vd.)

Yargı yolu itirazı üzerine, hukuk mahkemesi, yargı yolunun caiz olduğuna karar verirse, itirazı reddeder.

İTİRAZ BİRİNCİ OTURUMDAN SONRA YAPILMIŞSA:

Hukuk mahkemesi, davaya devam eder.
Davalı idarenin, bu halde olumlu görev uyuşmazlığı çıkararak Uyuşmazlık Mahkemesine başvurma yetkisi yoktur.

İTİRAZ EN GEÇ BİRİNCİ OTURUMDA YAPILMIŞSA:

Davalı idare, görev itirazının reddine ilişkin kararın verildiği tarihten itibaren 15 gün içinde, yargı yolu (görev) itirazının reddine ilişkin karara itiraz etmeli ve bu itiraza ilişkin iki nüsha dilekçeyi Danıştay Başsavcısına sunulmak üzere hukuk mahkemesine vermelidir (UMK m. 12, I).

Bunun üzerine, hukuk mahkemesi, idarenin itiraz dilekçesini, davacı cevap vermişse bu cevabı ve görev itirazının reddine ilişkin kararı ile dayanağı belgenin asıl veya örneklerini **Danıştay Başsavcısına gönderir**. Danıştay Başsavcısı, işi inceledikten ve varsa eksiklikleri tamamlattırdıktan sonra:

Uyuşmazlık çıkarmaya yer olmadığı sonucuna varırsa veya başvuru süresinin geçirilmiş olduğunu görürse istemin reddine karar verir (UYM m.13). Bu karara karşı hiç bir yargı merciine başvurulamaz!

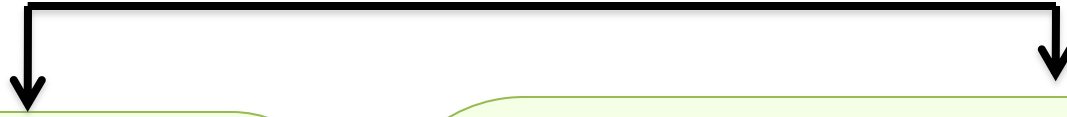
Uyuşmazlık çıkarılmasını gerekli görürse, düzenleyeceği gerekçeli düşünce yazısını, kendisine gönderilen dilekçe ve ekleri ile birlikte **Uyuşmazlık Mahkemesine yollar** ve durumu hukuk mahkemesine hemen bildirir (**UYM m. 13**).

Bununla olumlu yargı yolu uyuşmazlığı çıkarma işlemi tamamlanmış olur.

➤ Uyuşmazlık Mahkemesine başvurulduğu kendisine bildirilen **hukuk mahkemesi**, yargı yolu (görev) uyuşmazlığı hakkında **Uyuşmazlık Mahkemesince bir karar verilinceye kadar davanın görülmesini geri bırakır.**

➤ Uyuşmazlık Mahkemesine başvurulduğunu bildiren yazının alındığı günden başlamak üzere 6 ay içinde Uyuşmazlık Mahkemesinin kararı gelmezse **hukuk mahkemesi davayı görmeye devam eder.** Ancak hukuk mahkemesi, esas hakkındaki son kararı vermeden önce Uyuşmazlık Mahkemesinin kararı gelirse, bu karara uymak zorundadır (**UMK m.18**).

Uyuşmazlık Mahkemesi **Hukuk Bölümü** olumlu görev uyuşmazlığını incelemeye başlar (**UMK m. 27**). Bu inceleme dosya üzerinde yapılır (**UMK m. 26, II**).

DAVA HUKUK
MAHKEMESİNİN
GÖREVİNE GİRMEKTE İSE:

Danıştay Başsavcısının başvurusunun reddine karar verir ve bu kararını hukuk mahkemesine bildirir (**UMK m. 28, I**). Bunun üzerine hukuk mahkemesi davaya kaldığı yerden devam eder.

DAVA HUKUK MAHKEMESİNİN GÖREVİNE
GİRMİYOR İSE,

Hukuk mahkemesinin görevsiz olduğuna karar verir ve bu kararını hukuk mahkemesine bildirir (**UMK m. 28, I**). Hukuk mahkemesi, Uyuşmazlık Mahkemesinin bu kararına uymak ve onu geciktirmeksizin uygulamakla ödevlidir (**UMK m. 28, II**).

*Hukuk mahkemesi görevsizlik kararı verir. Bu halde, **davacının idare mahkemesinde dava açması gerekir** (**İYUK m. 9**).*

HUKUK MAHKEMESİNİN VE İDARE MAHKEMESİNİN AYNI DAVA İÇİN KENDİLERİNİ GÖREVLİ SAYMALARI (m. 17)

Tarafları, konusu ve dava sebebi aynı olan bir dava hem hukuk mahkemesinde hem de idare mahkemesinde açılmış ve her iki mahkeme de bu (aynı) dava için kendilerini görevli sayan kararlar vermiş ise, hukuk mahkemesi ile idare mahkemesi arasında aynı dava hakkında **olumlu yargı yolu (görev) uyuşmazlığı** ortaya çıkmış olur. Bu halde:

- Bu olumlu görev uyuşmazlığının çözülmesinde, ***olumsuz görev uyuşmazlıklarına ilişkin usul kuralları*** (UMK m. 14-16) uygulanır.
- Bu olumlu görev uyuşmazlığının giderilmesi istemi, **ancak davanın taraflarınca ileri sürülebilir** (UMK m. 14, II).
- Taraflar bunun için hem hukuk mahkemesine hem de idare mahkemesine başvurabilirler.

Olumlu görev uyuşmazlığının giderilmesi için kendisine başvuru hukuk mahkemesi, dava dosyasını Uyuşmazlık Mahkemesine gönderir ve görevli mahkemenin belirlenmesini ister (**UMK m. 17, II, m. 15**).

Uyuşmazlık Mahkemesi Hukuk Bölümü, görevli yargı merciini belirten kararını verir (UMK m. 17, II; m. 16).

Uyuşmazlık Mahkemesi, kararını hukuk mahkemesine, idare mahkemesine ve olumlu görev uyuşmazlığının çözülmesi için başvurmuş olan tarafa hemen tebliğ eder (**UMK m. 28, I**). Hukuk mahkemesi ve idare mahkemesi, Uyuşmazlık Mahkemesinin bu kararına uymak ve geciktirmeksizin kararı uygulamakla ödevlidirler (**UMK m. 28, II**).

HUKUK MAHKEMESİ İLE İDARE MAHKEMESİ ARASINDAKİ OLUMSUZ GÖREV UYUŞMAZLIĞI

Hukuk mahkemesi, itiraz üzerine veya resen yargı yolunun caiz olmadığı (idari yargı yolunun caiz olduğu/idare mahkemelerinden birinin görevli olduğu) kanısına varırsa, görevsizlik kararı verir (HMK m. 20). Hukuk mahkemesi, vereceği bu görevsizlik kararında, davanın idari yargının görev alanına girdiğini bildirerek görevsiz olduğuna karar vermekle yetinmelidir. Hukuk mahkemesinin, ayrıca idari yargıdaki görevli mercii göstermesi ve dava dosyasının bu mercie gönderilmesine karar vermesi gerekli değildir; yani, bu halde HMK m. 20 hükmü uygulanmaz!

HUKUK MAHKEMESİNİN GÖREVSİZLİK KARARI ÜZERİNE YAPILACAK İŞLEMLER İSE, İYUK m. 9'da düzenlenmiştir.

Bu halde, davanın ikinci defa açıldığı idari mahkeme de kendini görevli bulmaz ve davanın hukuk mahkemesinin görevine girdiğine karar (görevsizlik kararı) verirse, o zaman hukuk mahkemesi ile idare mahkemesi arasında **olumsuz görev (yargı yolu) uyuşmazlığı** doğar. Bu uyuşmazlığın giderilmesi için Uyuşmazlık Mahkemesine başvurulur.

HUKUK MAHKEMESİ İLE İDARE MAHKEMESİ ARASINDAKİ OLUMSUZ GÖREV UYUŞMAZLIĞININ ÇÖZÜMLENMESİ

Hukuk mahkemesi ve idare mahkemesi, aynı dava hakkında ayrı ayrı görevsizlik kararı verirlerse ve bu görevsizlik kararları kesinleşirse, hukuk mahkemesi ile idare mahkemesi arasında **olumsuz yargı yolu (görev) uyuşmazlığı doğar.**

Taraflardan biri (kural olarak davacı), olumsuz görev uyuşmazlığının giderilmesi için, **son görevsizlik kararı vermiş olan mahkemeye** başvurabilir. Bunun üzerine, bu mahkeme dava dosyasını ilk görevsizlik kararını veren mahkemeye ait dava dosyasını da temin ederek Uyuşmazlık Mahkemesine gönderir ve görevli mahkemenin belirlenmesini ister (**UMK m. 15**).

Uyuşmazlık Mahkemesi Hukuk Bölümü, **iki görevsizlik kararından uygun görmediğini bozar ve kararında görevli mahkemeyi belli eder** (**UMK m. 16**).

Hukuk mahkemesinin görevsizlik kararının bozulduğu durumda, davacı, **Uyuşmazlık Mahkemesi kararının kendisine tebliğinden itibaren 2 hafta içinde** hukuk mahkemesine başvurarak davaya devam edilmesini isterse, hukuk mahkemesinde bakılacak dava eski davanın devamı sayılır (**m. 20, I kıyasen**). Davacı, süresi geçtikten sonra ancak yeni bir dava açabilir. Her iki halde de, **hukuk mahkemesi, davaya bakmak zorundadır. Yani, görevsiz olduğuna karar veremez** (**UMK m. 28, II**).

HUKUK MAHKEMESİNİN UYUŞMAZLIK MAHKEMESİNE BAŞVURMASI (UMK m. 19)

İdare mahkemesinin kesin veya kesinleşmiş görevsizlik kararı üzerine kendisine gelen davayı incelemeye başlayan veya incelemekte olan hukuk mahkemesi, kendisinin de görevsiz olduğu kanısına varırsa, görevli merciin belirtilmesi için doğruca Uyuşmazlık Mahkemesine başvurabilir. Bu durumda, hukuk mahkemesi, elindeki davanın incelemesini Uyuşmazlık Mahkemesinin karar vermesine kadar erteler.

Bu başvuru üzerine, Uyuşmazlık Mahkemesi Hukuk Bölümü, **görevli mahkemeyi belirten kararını verir ve bu kararı hemen hukuk mahkemesine tebliğ eder (UMK m. 28, II).**

Uyuşmazlık Mahkemesi, **hukuk mahkemesinin görevli olduğuna karar verirse**, hukuk mahkemesi bu karara uymak ve davaya bakmakla ödevlidir (UMK m. 28, II); **idare mahkemesinin görevli olduğuna karar verirse**, bu kararı alan hukuk mahkemesi görevsizlik kararı vermekle ödevlidir (UMK m. 28, II). Hukuk mahkemesinin bu görevsizlik kararı üzerine, davacının idare mahkemesinde yeni bir dava açması gerekir (İYUK m. 9; AYİMK m. 41).

YARGITAYIN UYUŞMAZLIK MAHKEMESİNE BAŞVURMASI (UMK m. 20)

Temyiz incelemesi yapan Yargıtay hukuk dairesi veya HGK, davanın idare mahkemesinin görevine girdiği kanısına varırsa, bu nedenle bozma kararı vermeden, incelemeyi erteleyerek görevli merciin belirtilmesi için doğruca Uyuşmazlık Mahkemesine başvurabilir (UMK m. 19, I).

Bu başvuru üzerine, Uyuşmazlık Mahkemesi Hukuk Bölümü, **görevli mahkemeyi belirten kararını verir ve bu kararı hemen Yargıtay ilgili hukuk dairesine veya HGK'na tebliğ eder** (UMK m. 28, II).

Uyuşmazlık Mahkemesi, **hukuk mahkemesinin görevli olduğuna karar verirse**, Yargıtay bu karara uymak ve esas hakkında kanun yolu incelemesi yapmakla görevlidir (UMK m. 28, II); **idare mahkemesinin görevli olduğuna karar verirse**, Yargıtay, hukuk mahkemesi kararını bu gerekçeyle bozar. Hukuk mahkemesi ise, bu bozma kararı üzerine görevsizlik kararı vermekle ödevlidir (UMK m. 28, II). Hukuk mahkemesinin bu görevsizlik kararı üzerine, davacının idare mahkemesinde yeni bir dava açması gerekir (İYUK m. 9; AYİMK m. 41).

HÜKÜM UYUŞMAZLIĞI

Adlî ve idari yargı mercilerinden en az ikisi tarafından görevle ilgili olmaksızın kesin olarak verilmiş veya kesinleşmiş, aynı konuya ve sebebe ilişkin, taraflarından en az biri aynı olan ve kararlar arasındaki çelişki yüzünden hakkın yerine getirilmesi olanaksız bulunan hallerde ortaya çıkar (m. 24).

Bu halde, taraflardan biri, Uyuşmazlık Mahkemesine başvurarak hüküm uyuşmazlığının giderilmesini isteyebilir (UMK m. 24, III).

Bunun üzerine, Uyuşmazlık Mahkemesi Hukuk Bölümü birbirine uymayan hükümleri inceler ve anlaşmazlığın esası hakkında karar verir (UMK m. 25).